

система державно-владних інституцій побудована навколо президентської влади

Принцип верховенства права полягає у визнанні пріоритету права над політикою у правовій політиці правових засад у діяльності державного апарату. Верховенство права — один з правових принципів сучасного цивілізованого суспільства який полягає в утвердженні права як основ взаємовідносин між суб'єктами соціального життя. Право визнається вищою цінністю суспільства яку приймають, підтримують і на яку орієнтуються окремі особи соціальної групи їх організації включаючи державу. Цей принцип визначає взаємні громадянського суспільства і держави. Через право створюване на ідеї свободи і справедливості громадянське суспільство пов'язує держава підпорядковує його діяльність загально соціальним інтересам ставить її у шіроке визначенні памки. У той же час держава визнає права і свободи суб'єктів громадянського суспільства гарантує і захищає їх: не допускає довільного (не правового) втручання в життєдіяльність суб'єктів громадянського суспільства. Що не спостерігається в республіці Білорусь.

Визнання принципів верховенства права в Республіці Білорусь є одним із найбільш склятих завдань. Належному розумінню цього принципу завжає важка спадщина радянської правової системи в основу якої було покладено принцип верховенства закону правовий формалізм та позитивізм який по суті прикривав свавілля державної влади щодо своїх громадян. Також перешкодою на цьому демократичному шляху є авторитарна влада президента республіки.

Отже що стосується Білорусі то її політична система і політичний режим знаходяться сьогодні на етапі подальшого розвитку являються авторитаризму що покладе на маймовітній демократичну еволюцію та встановлення верховенства права як основоположного принципу. Узурпація влади може призвести до негативних наслідків. Політична ситуація в країні також загострилася після останніх президентських виборів.

Отже вважаю що є потреба реформи ключовим елементом є змінення центру реальної влади від президентських структур до політично відповідального уряду який формувався би парламентарською більшістю. Без цієї реформи неможлива реалізація принципу верховенства права, як одного з основних принципів демократичної держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція Білорусі (Республіки Білорусі) від 24 листопада 1996 р. (текст Конституції наводиться за збірником «Конституції держав Європи». Видавництво НОРМА, 2001 р.) — [Електронний ресурс]. Режим доступу: replay.waybackmachine.org/20071022085655/http://constitution.garant.ru/
2. Клавчук М.Р. Теорія держави і права (опорні концепції). Київ: Арткіт, 2010. — 288 с.
3. Резніков О. Верховенство права і проблеми його забезпечення в Україні // Юридичний вісник України—2011 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://lib.rada.gov.ua/DocDescription?doc_id=191902

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Намазов Арзу Етібат огли, студент навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри загально-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ *Гусютім Ж.М.*

Актуальність дослідження явища, яке в правничому середовищі дістало назву «верховенство права», зумовлена кількома фундаментальними чинниками. З одного боку, ці чинники являють собою хронологічно послідовну лінію визначальних політико-юридичних подій у житті суспільства і держави, а з іншого — уособлюють глибинну складність перехідного (від радянського тоталітаризму до стану справжньої демократії) періоду розвитку суспільства і держави, позначену проблемами теоретичного осмислення цього явища та його практичної реалізації у політичній та юридичній площинах.

Сьогодні прийнято вважати, що принцип верховенства права вперше отримав доктринальне тлумачення у роботі відомого англійського вченого конституціоналіста кінця ХІХ ст. — початку ХХ ст. Альберта Венна Дайсі «Вступ до науки конституційного права» [1]. Проте ідея верховенства права розглядалася ще вченими Античності та Середньовіччя, які розуміння верховенства права виводили з гіпотези про те, що найкращою формою

державного правління є правління благонадійного диктатора. Зокрема, як підкреслював Платон (427–347 рр. до н. е.), практика свідчить про те, що люди з необхідними лідерськими якостями зустрічаються дуже рідко, він вважав утопією правління благонадійного диктатора. У свою чергу, Арістотель (384–322 рр. до н. е.) обстоював позиції верховенства права при розгляді питання, що краще для володаря: правити на власний розсуд чи відповідно до права; та чітко обґрунтував необхідність правління відповідно до права, скасування само розсуду.

Доктрина верховенства права А. Дайсі, як відзначають сучасні західні дослідники, складається з трьох основних ідей: 1) право є вищим та протилежним деспотичній владі. Тільки у випадку, якщо діями особи було порушено закон, їй буде призначено покарання судом у встановленому законом порядку. Також підкреслено, що уряди не повинні мати широких дискреційних повноважень, вони обов'язково мають бути хоча б певною мірою обмежені; 2) кожна людина має бути рівною перед законом, що означає, незалежно від того, ким вона є, чи державним службовцем, чи селянином, у випадку порушення закону розгляд у суді буде відбуватися за тими ж законами; 3) норми конституції не є основним джерелом права, а основним джерелом виступають природні права людини. Кожна людина у суспільстві повинна мати свої права та свободи, які дозволяють їй робити все, що вона бажає. Кожний, чий права порушені, має право на судовий захист.

Поняття «верховенство права» увійшло в обіг національної юриспруденції із прийняттям Конституції України 1996 року. Отже, це явище є відносно новим для України, хоча і має давню історію. А вона (історія) починає свій відлік ще з античних часів. Проблеми «ідеальної держави», «панування закону» досліджували такі видатні мислителі тієї епохи як Платон, Арістотель, Цицерон та інші. В епоху «Просвітництва» питання «природного стану», «походження держави», «суспільного договору», «народного суверенітету» з'ясували такі діячі як Дж. Локк, Ж.Ж. Руссо, Ш.Л. Монтеск'є та інші. Праці зазначених та багатьох інших вчених стали ідеологічним підґрунтям класичної концепції верховенства права, яку наприкінці ХІХ ст. сформулював професор школи права Оксфордського університету Альберт Дайсі. Основними складовими елементами зазначеного явища англійський класик називав:

- а) заперечення свавільної влади;
- б) рівність перед законом;
- в) конституційне право, яке є наслідком прав особи, а не їх джерелом.

Навіть попри те, що сама доктрина Альберта Дайсі кінця ХІХ століття в наші часи декому може видатись «несучасною» або такою, що втратила, так би мовити, свою первісну «чистоту» (бо, особливо після Другої світової війни, з одного боку - зазнала активного творчого розвитку як концептуальна основа англійської конституції, а з іншого - вийшовши за межі англосаксонської системи права, стала універсальною доктриною сучасного європейського правопорядку, поширившись і на континентальну систему права).

Ідеал верховенства права став нині чи не найпопулярнішим у всьому світі. До нього постійно звертаються політичні діячі не лише Заходу, для якого верховенство права традиційно є однією з найвищих демократичних цінностей, а й Сходу (включаючи комуністичний Китай), Півдня і Півночі. Він давно став найважливішою складовою міжнародних актів, особливо присвячених правам і свободам людини і громадянина. Все частіше верховенство права як принцип фіксують у національних конституціях і законах, ним активно оперують міжнародні й національні суди.

Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якісно, що відповідає ідеології справедливості ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України.

Основне призначення принципу верховенства права полягає в забезпеченні свободи та прав людини, причому, насамперед, у її відносинах з державною владою та державними органами. Ідея rule of law з самого початку свого становлення була спрямована проти тиранії і свавілля монархічних режимів та авторитаризму, які часто використовували формальний закон для досягнення антиправових цілей. Її метою було «зв'язати» державну владу правом, встановивши надійний правовий заслін її необгрунтованому втручанню у життя людей, створивши необхідні правові механізми для реалізації та захисту прав і свобод людини¹.

Тому мета верховенства права - це не просто формальне забезпечення порядку, передбаченого законами та іншими нормативними актами, встановленими державою, а утвердження такого правопорядку, який обмежує абсолютизм державної, передусім виконавчої, влади, ставить її під контроль суспільства, створюючи для цього відповідні правові механізми. Інакше кажучи, навіть бездоганний, з точки зору юридичної техніки, закон не завжди є папачею верховенства права. Звідси випливає перший і загалом таки майже безперечний висновок: самостійного значення, відмінного від принципу верховенства закону, принцип верховенства права набуває тоді, коли право розглядається як явище, яке не міститься виключно в законах та інших нормативних актах, тобто коли має місце теоретичне і практичне розуміння права і закону².

На сьогодні аналіз позицій А. Дайсі щодо розуміння принципу панування права можна знайти у праці В. Шаповала [6, с. 539-544] та праці С. Головатого [2, с. 537-623]. Та вважаємо, що важливість і своєрідність концепції А. Дайсі вимагає наявності якомога більшої кількості різних її коментарів з боку вітчизняних учених.

Професор Оксфордського університету А. Дайсі (повне ім'я Альберт Венн Дайсі [Albert Venn Dicey], (04.02.1835 – 07.04.1922) – один з небагатьох європейських учених-юристів кінця XIX ст. початку XX ст., творча спадщина яких, по-перше, зберігає свою актуальність і сьогодні, а по-друге, набула всесвітнього значення. А. Дайсі став відомим завдяки фундаментальній праці («Вступ до вивчення конституційного права»).

З середини XX ст. принцип верховенства права отримав широке міжнародно-правове визнання. Вимоги щодо його утвердження та дотримання були закріплені у багатьох міжнародних договорах, угодах, деклараціях та хартіях, статутах та документах провідних міжнародних (наприклад, ООН) та європейських регіональних організацій (ЄС, РЄ, ОБСЄ та ін.). З урахуванням цього набули розвитку євро інтеграційний та глобалізаційний аспекти розуміння концепції та принципу верховенства права, а в ЄС було запроваджено принцип верховенства права ЄС.

Принцип верховенства права на сьогодні вже не обмежується рамками національної правової системи, адже його зміст, поряд із традиційним розумінням змісту та ролі конституційного принципу верховенства, зазнав певних трансформацій, що проявилися у використанні базового змісту даної категорії провідними європейськими регіональними організаціями в контексті євро інтеграційних процесів та заснування нових форм співробітництва (союзів, правових просторів та їх підвидів тощо).

Так, європейські регіональні організації: ЄС, РЄ, ОБСЄ – нормативно закріпили принцип верховенства права як засадничий, основоположний по відношенню до правових систем як власне цих організацій, так і правових систем держав-членів зазначених регіональних європейських організацій в цілому.

Завершуючи статтю, зазначимо, що для А. Дайсі принцип панування права є передусім стабільно функціонуючим механізмом судового захисту прав людини без будь-яких привілеїв для держави або державних службовців. У принципі панування права А. Дайсі вбачає забезпечення юридичного обмеження державної влади, підпорядкування її правам, інтересам і свободам людини, зокрема за активної участі судової влади, яка наділена правотворчою функцією.

Список використаних джерел:

- 1) <http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/2927/1>.
- 2) http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pfp/2008_20.
- 3) http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vvryu/2010_3/DO.
- 4) http://www.kul.kiev.ua/images/chasop/2009_2/26.doc